

ISSN 2806-2841

Eesti Looduskaitse Seltsi

infokiri nr 5/2025

DETSEMBER 2025

„Linnud“ – Keitlyn Toomesoo, Avinurme Gümnaasiumi 1. klass

Teemad infokirjas

- Eesti Looduskaitse Seltsi aastakonverents
- Ülemaailmne looduskaitsekongress 2025
- Konverents „Metsa Mõte“
- Saarepuu kunstis ja käsitöös
- Taevaskoja taastamine
- Osakondade üritused
- Kõrsa rabamatk
- Ekskursioon Tallinna loomaaias
- ELKS-i krookused
- Tartu osakonna Valgamaa reis
- Alatskivi matkarada
- Tagasi looduse ja iseenda juurde

Eesti Looduskaitse Seltsi aastakonverents 2025 – maastikuhooldus kui loodushoiu tuumik

Kalev Sepp, ELKS-i esimees

Eesti Looduskaitse Seltsi aastakonverents toimus 14. novembril 2025 Räpina Aianduskoolis ning oli pühendatud maastikuhooldusele kui ühele kesksele looduskaitsele valdkonnale. Avasõnades rõhutas Kalev Sepp, et maastikuhoolduse teema on läbi aastate olnud oluline valdkond ELKS-i tegemistes. Maastikuhoid ühendab loodushoiu, põllumajanduse, linnaruumi, kultuuripärandi ja inimeste heaolu. Sepa sõnul vajavad tänapäeva maastikud teadlikku ja teaduspõhist hoolt, sest just hooldamine tagab maastike sidususe, elurikkuse püsimise ja inimeste võime maastikust rõõmu tunda.

Päeva esimeses ettekandes „Kompostide kasutamine maastikuhoolduses“ tõi Margit Laanpere esile mulla võtmerolli maastikuhoolduses. Laanpere selgitas, et muld ei ole passiivne kasvukeskkond, vaid elav ja aktiivne ökosüsteem, mille tervis määrab kogu maastiku toimivuse. Kompostid suurendavad huumusesisaldust, parandavad mulla struktuuri ja veehoiuvõimet ning aktiveerivad mikroorganismide võrgustikke, mis toimivad loodusliku kaitsekihvina taimede haiguste vastu. Hästi valmistatud kompost seob mullaosakesed stabiilseteks sõmerateks, soodustab kasuliku mikrofloora teket ja muudab maastiku vastupidavamaks. Laanpere rõhutas, et mitte kõik kompostid ei ole ühesuguse mõjuga ning seetõttu tuleb tähelepanu pöörata nii lähteainetele kui ka mikroobikooslusele. Tema ettekanne tõi veenvalt esile, et tuleviku maastikuhooldus peab tuginema elusa mulla mõtestamisele ja teadlikule kompostikasutusele.

Järgnenud ettekandes „Elurikka linnahaljastuse hoolduse kitsaskohad“ avas Kadri Grišakov linnaökoloogia praktilist külge. Grišakov näitas, kuidas looduspõhised lahendused aitavad linnades kohaneda kliimamuutustest tulenevate riskidega, parandada veemajandust ja suurendada elurikkust. Ta tõi näiteks Tallinna Lillepi pargi, kus kohalike niiduliikide kasutamine haljastuses tõi mõne aastaga kaasa märkimisväärse kasvu liblikate ja kimalaste arvukuses. Selliste tulemuste saavutamine nõuab aga oskusi ja järjepidevust. Grišakov rõhutas, et esimestel aastatel on looduslikult mitmekesised linnahaljastuse elemendid sageli hooldusmahukad, sest kasvupinnases võivad domineerida umbrohud, külvid ei pruugi tärgata ühtlaselt ning hooldusmeeskondade teadmised ei kata alati niiduhoiduse ja looduslike koosluste kujundamise eripära. Ta osutas ka sellele, kui oluline on säilitada olemasolevat linnaloodust, mis on ökoloogiliselt stabiilsem ja mille hooldusvajadus on väiksem kui nullist rajatud rohealad. Grišakovi sõnum oli, et linnakeskkonna elurikkuse kasvatamine vajab nii professionaalset pädevust kui ka pikaajalist vaadet tulevikku.

Konverentsi keskse ajaloolise ja ideelise telje moodustas Helmut Hallemaa ettekanne „ELKS-i roll maastikuhoolduse vedajana ja Eesti kultuurimaastike kujundamisel“. Hallemaa andis põhjaliku ülevaate sellest, kuidas Eesti Looduskaitse Selts on üle poole sajandi mõjutanud Eesti maastikukultuuri arengut. Ta kirjeldas, kuidas Jaan Eilarti ja Tartu Üliõpilaste Looduskaitseringi töö kujundas Eestis tervikliku looduskaitseliku mõtteviisi, kus maastik pole kunagi olnud pelgalt dekoratiivne taust, vaid elus ja dünaamiline kooslus, milles põimuvad looduslikud protsessid,

kultuurilised kihistused ja inimeste igapäevane tegevus. Eilarti juhtimisel kujunes välja maastikukultuuri koolkond, mis seadis eesmärgiks ühendada looduskaitse, maastikukujunduse ja esteetilise ruumitaju. See mõtteviis mõjutas kogu Eesti ruumilist arengut.

Hallemaa tõi esile, kuidas ELKS suunas 1960.–1980. aastatel majandite maaparandusprojektide rajamist nii, et säiliksid ökoloogiliselt olulised maastikuelemendid: metsasaarekesed, põlluservade pöösaribad, üksikpuud ja puisniitude jäänukid. Selliste otsuste mõju näeme tänapäeval poollooduslike koosluste säilimises ja maastike sidususes. Ta kirjeldas ka ELKS-i rolli kooliümbruste, külakeskuste, avalike haljasalade ja kogukondlike maastike kujundamisel, mis ei olnud juhuslikud projektid, vaid osa seltsi teadlikust strateegiast, et maastikuhoolduse põhimõtted jõuaksid igasse Eestimaa piirkonda. Samuti tõi Hallemaa välja seltsi algatatud mälestustahvlite, pinkide ja loodusõpperadade loomise traditsiooni, mis sidus looduskaitset kultuurilise mäluga ja tugevnes seeläbi ka rahvusliku identiteedina.

Hallemaa pühendas olulise osa ettekandest rahvusparkide sünniloole, selgitades, kuidas Lahemaa rahvuspark sai võimalikuks tänu Eilarti veendumusele, et kaitsealas peab olema ühendatud nii looduslik kui ka kultuuriline pärand. Ka hilisemad rahvuspargid – Matsalu, Vilsandi, Soomaa, Karula ja Alutaguse – rajati samas vaimus. Tema sõnul erineb Eesti rahvusparkide süsteem paljudest teistest riikidest just selle poolest, et kultuurimaastikel on seal võrdne roll loodusmaastikega. Hallemaa arutles ka vaadete kujundamise ja kaitsmise tähtsuse üle, toetudes Granö maastikufilosoofiale, mille järgi maastiku mõistmine algab nähtavatest ruumisuhetest ja vaadetest, mis kujundavad inimese ruumitaju.

Päeva lõpetas Kadri Maikovi ettekanne „Tervendavad maastikud“, mis käsitles inimese ja maastiku suhete vaimset ja füüsilist mõõdet. Maikov meenutas, et Eesti looduskaitse ise sai alguse tervisekesksetest mõtetest: 1920.–1930. aastate tervishoiukaitsealad olid rajatud usus, et loodus mõjub inimesele kosutavalt ja taastavalt. Tänapäeval mõistetakse tervendavat maastikku kui ruumi, mis toetab psühholoogilist, emotsionaalset ja füüsilist taastumist ning mille mõju sõltub kasutaja seisundist, maastiku struktuurist, liigirikkusest ja ligipääsetavusest. Maikov tutvustas keskkonnapsühholoogilisi teooriaid, mis selgitavad, miks selged, liigirikkad, metsikud või kultuuriliselt tähenduslikud ruumid mõjuvad rahustavalt ja toetavad vaimset tasakaalu. Ta tõi näiteid raviaedadest, sisehoovidest ja avalikest rohealadest, kus õige disain aitab luua turvatunnet, soodustada keskendumist ja pakkuda sotsiaalseid võimalusi. Tema mõte, et inimese meel toimib nagu muld, kuhu kasvavad need seemned, mida me kastame, sidus poeetiliselt kogu ettekande tervikuks ja haakus oma kujundlikkuses ka varasemate aruteludega mulla, maastike ja hoolduse teemadel.

Räpina konverents pakkus seega mitmekülgset ja mõtestatud ülevaadet sellest, et maastikuhooldus ei ole üksikute tegevuste summa, vaid osa laiemast looduskaitsest ja ühiskondlikust visioonist. Maastike eest hoolitsemine hõlmab mulla ökoloogiat, elurikkuse hoidmist, kultuurimaastike järjepidevust, tervist toetava ruumi loomist ja inimeste võimet mõista maastiku väärtust. Aastakonverents kinnitas, et maastikuhooldus on tänases Eestis üks kesksemaid teemasid, mis

kujundab nii keskkonna kui ka kogukondade tulevikku ning nõuab tugevat koostööd, teaduspõhist lähenemist ja avatud mõtlemist.

ELKS-i aastakonverentsil osalejad ettekandeid kuulamas. Foto: Kalev Sepp

Räpina mõis ehk Sillapää loss. Foto: Kalev Sepp

Eesti Looduskaitse Seltsi konverentsipäev algas külastuskäikudega

Malle Peedel, ELKS-i juhatuse liige

Eesti Looduskaitse Seltsi aastakonverents toimus 2025. aastal Rápina Aianduskoolis, kus on antud aiandusharidust üle saja aasta. Konverentsipäev algas aianduskooli ja selle lähikümbrusega tutvumisega. Korraldatud olid külastuskäigud Sillapää mõisa, mõisaparki, haljasaladele ja loomemajja ning aianduskooli õpperuumidesse.

Rápina Aianduskooli peamaja esisel haljasalal võttis tulijaid vastu Ilme Kulla skulptuur „Külvaja“ – kooli maamärk, mis kingiti 1984. aastal toleaege aiandusministeeriumi alla kuuluvate majandite poolt Rápina aianduskoolile uue koolimaja valmimise puhul.

Sillapää mõisa klassitsistlikus stiilis häärberi esimesel korrusel nägid konverentsil osalejad muuseumiõpetaja Toivo Leesi juhtimisel mõisasaali, külaliste korterit ning aiandus- ja koduloomuuseumi ruume, mis olid renoveerimise käigus saanud mõisaaegse väljanägemise. Teise korruse renoveeritud ruumides, kus tegutseb Rápina muusikakool, rääkis direktor Marika Klimberg muusikakoolist ja suunas külastajad mõisa rõdudele kauneid vaateid nautima. Sillapää mõisa peahoone külastamine lõppes üllatusega – muusikakooli õpilase Karl-Markus Rebase suurepärase esinemisega. Kuuldi Heigo Mirka laulu „Vana raadio“.

Sillapää lossi, nagu seda suure pargi sees enam kui üle kahesaja aasta seisnud häärberit hellitavalt kutsutakse, ei sobi külastada Lõuna-Eesti ühte liigirikkamat mõisaparki väisamata. Mõisapargi kujundusse on jätnud oma jälje 19. sajandi kunstkärnerid ja 20. sajandi maastikuarhitektid eesotsas Alexander von Engelhardtiga. Külastajad nautisid mõisaaegses korrapärases pargiosas vaateid üle paisjärve Rápina kirikule, endisele mõisa paberivabrikule kui Eestimaa vanimale töötavale tsariaegsele tööstusele, Võhandu jõe paisule ja vesiveskile. Saadi teada, et tänasel päeval õitsevad barokkaia peenardel kooli vilistlase Rein Joosti roosid.

Jalutuskäik pargis Malle Peedeli juhendamisel viis uudistajad aianduskooli omaaegse direktori Endel Lambi algatusel rajatud inglise pargiossa ja sealt metsapargi piiril kasvavate põlispuude – 1836. aastal istutatud tamme ja 1875. aastal istutatud lehise – juurde.

Lisaks mõisapargile said külastajad imetleda haljasala, mis rajati 1984. aastal valminud koolimaja ümber ja mida on aasta-aastalt täiendatud. Uues pargiosas tutvuti aiandusguru Adolf Vaigla okaspuudekollektsiooni, mineraalmuldadel kasvavate rododendronite, kaasaegsete istustualade ja puuliikide ning sortidega.

Endise Sillapää mõisa pikk-tõllakuuris asuvas Rápina Loomemajas võttis konverentsil osalejaid vastu juhataja Leo Kütt, kes rääkis loomemaja loominguliste tegevuste võimalustest ning kohalike kunstnike jt loomeinimeste näituste korraldamisest.

Rápina Aianduskooli õppekavadest andis ülevaate kooli infospetsialist ja külaliste vastuvõtja Lüllü Kiik. Ringkäigul osalejad nägid õppekabinette ja projekti „Õpinutiaed“ raames klassiruumi paigutatud katmikala simulaatorit, mille abil õpitakse ja katsetatakse erinevaid aiataimede kasvatamise tehnoloogiaid.

Looduskaitse uus ajajärk: IUCN-i ülemaailmne looduskaitsekongress 2025 ja globaalsed suunad

Kalev Sepp, ELKS-i esimees

2025. aasta oktoobri algul Abu Dhabis peetud Rahvusvahelise Looduskaitseliidu (IUCN) VIII maailmakongress tõi taas fookusesse küsimuse, mida looduse kaitsmine tänapäeval tegelikult tähendab. Kui varasematel kümnenditel oli keskne mõte hoida loodust inimtegevusest eraldatuna, siis nüüd kõlab üha valjemini idee, et looduse ja inimühiskonna piir on hägus ning tulevikku ei saa kavandada ilma nende vastastikust seotust mõistmata. Kongressi arutelud, otsused ja algatused näitasid, et 21. sajandi kolmandal kümnendil liigub looduskaitse üha enam kaasatuse ning tulemusliku ja mõõdetava mõju poole. See on areng, mille mõtestamine on oluline ka Eestile, kus elurikkuse seisund ja maakasutuse valikud vajavad rohkem teaduslikku suunamist.

IUCN on maailma üks vanimatest ja suurimatest looduskaitseorganisatsioonidest, mille liikmeskonda kuulub ligi 1500 institutsiooni – valitsusi, riiklikke ametkondi, teadusasutusi ja kodanikuühendusi. Selle mõju ei seisne mitte ainult teaduslikus kompetentsis ja ekspertvõrgustikes, vaid ka mitmetes suunavates raamistikutes: IUCN-i standardid, juhised ja nimekirjad kujundavad rahvusvahelist õigust, riikide poliitikaid ja investorite otsuseid. 2025. aasta kongressil olid peamisteks teemadeks kaitsealade tõhususe tagamine, kogukondade roll looduse hoidmisel, looduspõhiste lahenduste (*Nature-based Solutions*; NbS) uuendatud hindamisstandardid ning elurikkuse kriisi trendid, tuginedes punase raamatu andmetele. Kõik see toimus üleilmse poliitilise ja majandusliku ebastabiilsuse taustal, mis tõstab looduse ja ressursside küsimused senisest veelgi kesksemaks.

Kongressi esimestel päevadel olid tähelepanu keskmes kaitsealade tõhusus, nende toimimine ja õiglane haldamine, mis arvestab kohaliku kogukonna huve. Viimaste aastate jooksul on selgeks saanud, et globaalse 30×30 eesmärgi – kaitsta aastaks 2030 vähemalt kolmkümmend protsenti maailma maismaast ja merest – täitmine ei taga veel seatud eesmärke, kui kaitsealad on üksnes paberil, kuid mitte tegelikus toimimises. IUCN-i kaitsealade rohelise nimekirja (Green List) programm, mis hindab kaitsealade juhtimise tõhusust ja sotsiaalset õiglust, on kujunenud uueks kvaliteedimärgiks kaitsealadel. Abu Dhabis toimunud arutelud kinnitasid, et pindala ja kvaliteet peavad käima käsikäes: oluline pole ainult see, kui suur osa maast on kaitse all, vaid ka see, kuidas seda juhitakse, kas kohalikud kogukonnad on kaasatud ja kas looduskaitse on püsiv positiivne mõju elurikkusele ja kohalikule kogukonnale.

Kongressi teisel päeval tõusis esile teemade mitmekesisus – nii geograafilises kui sotsiaalses mõttes. Üha enam räägitakse alapõhisest looduskaitsest väljaspool ametlikke kaitsealasid. Nn muud tõhusad kaitselahendused ehk OECM-id on sellised territooriumid, mida hallatakse looduse säilitamise eesmärgil, kuid mis ei pruugi kuuluda riiklike kaitsealade süsteemi. See võib tähendada näiteks kogukondade hallatavaid metsi, eraomanduses olevaid maastikke või põllumajandusmaid, kus rakendatakse kestlikke tavasid ja abinõusid. Arutelud keskendusid vajadusele töötada välja selged juhised ja rahastamismehhanismid, mis tunnustaksid OECM-ide panust elurikkuse hoidmisel.

Osalejad rõhutasid, et edu eeldab kohaliku kogukonna väärtuste austamist, pikaajalist rahalist stabiilsust ja läbipaistvat seiret.

Kongressi üks mõjukamaid sessioone kandis pealkirja „*Whose area-based conservation?*“ ehk „Kelle kaitsealade kaitse?“. See tõi kokku põlisrahvaste ja kohalike kogukondade esindajad, teadlased ning poliitikud, et arutada, kuidas traditsioonilised teadmised ja õigused saaksid olla looduskaitse keskmeks, mitte selle äärealal. Ühine järeldus oli, et loodushoid ei saa olla vaid teaduslik ega administratiivne ettevõtmine – see peab olema ka kultuuriline ja eetiline protsess. Keel, identiteet, kultuur ja maastik moodustavad terviku. Kui need lahutatakse, kaob looduskaitse tegelik sisu.

Kolmanda päeva keskmeks olid elurikkuse seisundi teaduslikud signaalid. IUCN-i uusim punase raamatu hinnang tõi teravalt esile elurikkuse vähenemise kiirenemise. Maailma lindudest on 61% kahaneva arvukuse trendiga. Eriti muret tekitav on Arktika elustiku olukord, mida mõjutab merejää vähenemine ja toiduahela muutused. Samas toodi ka lootustandvaid näiteid: roheline merikilpkonna seisund on pärast aastakümneid kestnud kaitsemeetmete rakendamist paranenud. See on harv, ent julgustav näide, mis tõestab, et järjekindel ja tõenduspõhine sekkumine võib tulemusi anda ka aeglaselt paljunevate liikide puhul. Punase raamatu andmestik on tänaseks saanud mitte ainult hoiatussüsteemiks, vaid ka poliitikavahendiks – see on alus, mille järgi riigid ja rahvusvahelised organisatsioonid hindavad oma looduskaitse-eesmärkide täitmist.

IUCN-i majandusfoorumi (Business Summit) põhiteemaks oli kapitali kaasamine looduskaitse teenistusse. Ettevõtete, finantsinstitutsioonide ja poliitikakujundajate dialoogis kõlas selge sõnum: loodus on majanduse alus, mitte väline tegur. Kui varasemalt räägiti ettevõtete keskkonnamõjust kui kõrvalteemast, siis nüüd liigub arutelu selles suunas, et loodusvarade seisund on osa finantsriskidest ja investeerimisotsustest.

Neljas kongressipäev keskendus praktiliste lahenduste ja innovatsiooni näidetele loodushoius. Esitleti kogukondlikke taastamisprojekte, digitaalse jälgimise ja loodusandmete kasutuse näiteid ning koostöövorme, kus ettevõtted, teadlased ja kohalikud elanikud tegutsevad ühiselt. Erilist tähelepanu pälvis IUCN-i Tech4Nature algatus, mille kaudu kasutatakse satelliidi- ja sensorandmeid rannikumetsade ja korallriffide seireks. Samuti tutvustati uuendatud looduspõhiste lahenduste standardit (IUCN Global Standard for Nature-based Solutions), mis rõhutab veelgi enam õiglust ja kaasamist. Kui varasemad juhised keskendusid peamiselt ökoloogilistele ja tehnilistele aspektidele, siis uus versioon lisab selge sotsiaalse mõõtme: NbS peab samaaegselt parandama elurikkust, kliimakindlust ja kogukondade heaolu. Nii on looduspõhised lahendused muutunud keskselt poliitiliseks tööriistaks, mis seob omavahel ökoloogia, majanduse ja sotsiaalse õigluse.

Paljude sessioonide ja ürituste läbiv joon on üleminek loodushoiu kvantitatiivsetelt eesmärkidelt kvaliteedile. Looduskaitse edu ei mõõdeta enam pindala hektarites, vaid tulemuste kestlikkuses ja kaasatuse määras. See on suur paradigmanihe, mis eeldab uusi meetmeid ja mõõdikuid. Green List, Red List, NbS ja OECM moodustavad koos IUCN-i nelikelje, mille abil saab hinnata looduskaitse seisu

ja arengusuundi. Kongress näitas, et need raamistikud pole enam pelgalt teaduslikud süsteemid, vaid poliitilised ja majanduslikud vahendid, mis ühendavad erinevaid ühiskonnasektoreid.

Kogukondade ja põlisrahvaste kaasamine on muutunud IUCN-i tegevuse keskseks väärtuseks. Abu Dhabis kõlanud sõnavõttudes rõhutati, et tõeline looduskaitse tähendab ka õigust loodusele ja õiglust inimestele. Looduse hoidmine ei saa toimuda kohalike elanike arvelt, vaid peab tuginema partnerlusele ja ühisele vastutusele. „*Conservation for indigenous peoples and local communities is life in its entirety*,“ ütles Ida-Aafrika esindaja Paul Saing’eu. Tema sõnum võtab kokku uue mõtteviisi: looduskaitse ei ole eraldi eluvaldkond, vaid eluviis.

Akadeemilisest perspektiivist on huvitav jälgida, kuidas IUCN-i kongressid kujundavad globaalset keskkonnapoliitikat – see tähendab, kuidas teadmisi rakendatakse poliitikas ja praktikas. 2025. aasta kongress kinnitas, et teaduslikud andmed üksi ei loo muutust, kui neid ei toeta usaldus ja koostöö. Samal ajal on näha, et teaduslik standardiseerimine (nt Green List, NbS-indeksid) annab looduskaitsele võrreldava ja mõõdetava raami, mis on vajalik nii poliitikale kui majandusele. Teisisõnu: looduskaitse liigub andmepõhisuse ja rahvusvahelise mõõdetavuse suunas, kuid jääb samas väärtuspõhiseks.

Eestile ja meie regiooni looduskaitsele on need arengud mitmeti kõnekad. Ka meil on suurenemas arusaam, et kaitsealade arv ja pindala ei ütle veel midagi nende tegeliku mõju kohta parandada ökosüsteemide seisundit. Oluline on kaitsealuste objektide haldamise kvaliteet, kogukondade osalus ja ökosüsteemide terviklikkus. IUCN-i Green Listi põhimõtted võiksid pakkuda head raamistikku Eesti kaitsealade hindamiseks ja kaitse tõhustamiseks. Samuti oleks põhjust süstemaatilisemalt käsitleda OECM-ide potentsiaali, näiteks traditsiooniliste maastike ja poollooduslike koosluste hoolduses, kus kohalikud omanikud ja organisatsioonid juba teevad looduskaitset sisuliselt, ehkki mitte ametliku kaitseala staatusega.

Punase raamatu andmed tuletavad meelde, et meie elurikkuse olukord ei parane iseenesest – see vajab järjepidevat teaduslikku seiret ja tugevat poliitilist tahet. Looduspõhiste lahenduste rakendamine (näiteks märgalade ja pärandniitude taastamine või metsade sidumine kliimakindluse poliitikaga) on valdkond, kus Eesti võiks oma teaduslikku ja praktilist kompetentsi tugevamalt rakendada. Nende teemade kaudu on võimalik ühendada ökoloogia, majandus ja sotsiaalne areng sellisel viisil, mis vastab ka IUCN-i vaimus seatud eesmärgile: „elu mitmekesisuse säilitamine õiglasel ja kehtlikul viisil“.

Kongressi üldine sõnum oli julgustav, ehkki realistlik. Loodushoid ei saa olla ainult kriisi ohjamise viis, vaid peab olema ka ühiskondlik väärtushinnangute osa. Teadus, tehnoloogia ja kogukondlikud teadmised saavad toimida vaid siis, kui neid ühendab ühine väärtus – hoolimine. IUCN-i 2025. aasta kongress näitas, et maailmas on endiselt olemas soov ja võimekus selles suunas liikuda. Küsimus on nüüd selles, kuidas see ühine suund tõlkida poliitikasse ja igapäevastesse otsustesse.

IUCN-i 20-aastane visioon

Tuleb eraldi esile tõsta kongressil vastu võetud uut looduskaitse strateegilist visiooni „*Unite for Nature: Strategic Vision 2045*“. Tegemist on IUCN-i viimaste kümnendite kõige ambitsioonikama strateegilise dokumendiga, mis ei täienda üksnes organisatsiooni programmi, vaid kujundab ümber kogu rahvusvahelise looduskaitse paradigma. Visioon lähtub arusaamast, et elurikkuse kriis, kliimakriis ja sotsiaalne ebavõrdsus on omavahel põimunud süsteemsed nähtused ning neid probleeme ei ole võimalik lahendada valdkondlike või lühiajaliste sekkumistega.

Strateegia põhineb kolmel omavahel seotud teljel.

1. **Ökosüsteemide terviklik taastamine ja kaitse.** Selle telje keskmes on eesmärk taastada rikutud ökosüsteemide funktsionaalne tervis, mis tähendab, et ökoloogilised protsessid – aine- ja energiaringe, liikide ning koosluste dünaamika, ökosüsteemiteenused – oleksid taastunud tasemeni, mis tagab pikaajalise ökoloogilise stabiilsuse. See ei piirdu kaitsealadega, vaid hõlmab kogu maastikku.
2. **Keskkonda halvendavate algpõhjuste vähendamine.** IUCN rõhutab, et elurikkuse kadu ei ole juhuslik, vaid sellel on konkreetsed majanduslikud, poliitilised ja institutsionaalsed põhjused. Strateegia nõuab seetõttu majandusmodelite ümbermõtestamist, tarbimis- ja tootmissüsteemide kohandamist ning finantssüsteemi vastavusse viimist looduskapitali piiridega. Siin on keskne roll looduskapitali aruandlusel, riskihindamisel, subsidiumide ümberkorraldamisel ja riikide poliitika järjepidevusel.
3. **Õiglane ja kaasav looduse valitsemine.** Strateegia käsitleb looduse valitsemist kui sotsiaalset kokkulepet, mis peab tagama põlisrahvaste ja kohalike kogukondade õigused ning osaluse. See tähendab mitte üksnes konsultatsioonide pidamist ja informeerimist, vaid ka võrdset partnerlust ja kaasomandilist vastutust. IUCN rõhutab, et ilma sotsiaalse õigluse ja kogukondliku osaluseta ei ole looduskaitse poliitiliselt ega ökoloogiliselt jätkusuutlik.

Strateegia üks olulisi uuendusi on nn tuumikvaldkondade (**transformational areas**) sõnastamine. On kaheksa muutust vajavat valdkonda, mis seovad looduse taastamise laiemate ühiskondlike muutustega. Need valdkonnad on: toidusüsteemide ümberkujundamine, linnaelustiku ümbermõtestamine, tervise ja looduse integratsioon („One Health“ ehk üksainus tervis), looduspõhised majandusmodelid, tehnoloogia ja andmeinnovatsioon, ookeanide parem haldamine, kliimamuutustega kohanemine ning sotsiaalne õiglus looduskaitstes. IUCN näeb neid valdkondi mitte nišiteemadena, vaid ühiskonna toimimise alustena, mis määravad, kas 2045. aastaks suudetakse saavutada looduspõhine arengumudel.

Looduskaitstes ei saa enam hinnata ainult elurikkuse näitajaid, vaid tuleb arvestada ka institutsionaalset suutlikkust ja kogukondlikku heaolu. IUCN rõhutab, et tõenduspõhisus peab olema mitmekihiline – see peab hõlmama nii kvantitatiivset seiret kui ka kvalitatiivseid sotsiaalseid ja kultuurilisi indikaatoreid.

Visiooni rakendamine toimub nelja viieaastase programmitsükli kaudu (2026–2045), mis seovad strateegilise raamistikuna globaalse teaduse, poliitikavaldkonnad, rahastamise ja kogukondliku partnerluse. IUCN positsioneerib end selles raamistikus mitte üksnes teadusasutusena, vaid ka vahendajana, kes ühendab poliitilise, teadusliku ja kogukondliku tasandi ühtseks toimetehhanismiks. See on uus rollijaotus, mis eeldab suuremat institutsionaalset paindlikkust, võimekuse kasvatamist piirkondlikul tasandil ja rahvusvahelise koostöö süvendamist.

Strateegia aluseks on mõistmine, et looduse taastamine ei toimu lineaarselt ega kiiresti: tegemist on mitmekümneaastase protsessiga, kus kõige olulisemad tulemused ilmnevad alles pärast poliitika-, kultuuri- ja majandusmodelite muutumist. IUCN nimetab seda „looduse ajastuks“, mis peab asendama fossiilsel ressursil põhineva arenguajastu. See kujutab endast nii eetilist kui tehnilist väljakutset, mis nõuab ühiskondade struktuurset ümberhäälestamist alates haridusest ja ruumiplaneerimisest kuni finantssektorini.

Eesti strateegilised väljakutsed ja võimalused

IUCN-i strateegiline raamistik on Eesti jaoks mitmeti tähenduslik. Eesti looduskapitali kontsentratsioon on Euroopa üks kõrgemaid, kuid elupaikade killustatus, maastikulise terviklikkuse vähenemine ja intensiivne ressursikasutus nõuavad süsteemset ümberhindamist. Märgalade taastamine, maastikupõhise metsanduse rakendamine ja rannikumaastike kliimakindlus on valdkonnad, mis haakuvad täpselt visiooni esimese teljega.

Teise telje – süsteemsete põhjuste muutmise – kontekstis seisab Eesti silmitsi väljakutsega viia majandusmodel vastavusse looduskapitali piiridega. Toorainepõhine majandus, planeerimissüsteemi killustatus ja loodusressursside alahindamine makromajanduslikes otsustes suurendavad survet ökosüsteemide terviklikkusele.

Kolmas telg – õiglane ja kaasav looduse valitsemine – on Eesti nõrgim külge. Usalduskriis looduspoliitikas, kogukondade piiratud roll ja ebapiisav kaasamispraktika takistavad sotsiaalselt legitiimsete otsuste kujunemist. IUCN-i partnerlusmodelite kasutuselevõtt annaks võimaluse tugevdada kogukondlikku omandit, suurendada regionaalset elujõudu ning luua läbipaistvamaid kaasamismehhanisme.

Uuendatud NbS-standard avab Eestile märkimisväärsed võimalused siduda looduse taastamine kliimakindluse ja majandusarenguga. Samas eeldab see rohepesu vältimist ja sotsiaalse mõõtme tõsisest integreerimisest.

Eesti tugevusteks on kõrge looduskapitali tase inimese kohta, tugev teaduslik traditsioon ja rahvusvaheliselt tunnustatud praktika poollooduslike maastike hoidmisel. Riskideks on aga majanduse struktuurne surve, planeerimissüsteemi killustatus ja poliitilise usalduse nõrgenemine.

Kongressi ametlik kokkuvõte: osalejad, paviljonid ja otsused

IUCN-i 2025. aasta maailmakongress osutus organisatsiooni ajaloo suurimaks kokkusaamiseks. Kongress tõi Abu Dhabisse ning veebikeskkonda kokku ligikaudu **10 000 osalejat**, hõlmates nii liikmesriikide delegatsioone kui ka teadlaste, ettevõtete, kodanikuühenduste ja kogukondade esindajaid. Näitusealal oli avatud **140 paviljoni ja stendi**, mis esitlesid alapõhise kaitse, taastamise, kogukondlike praktikate ja innovatsiooni uusimaid lahendusi. Programm sisaldas kokku **1000 sündmust**, sh plenaaristungid, teadusfoorumid, töötoad, liikmesriikide arutelud ja komisjonide kohtumised.

Liikmeskogu ehk kongressi töö tulemusel võeti vastu **144 resolutsiooni ja soovitust**, mis kujundavad IUCN-i ja selle liikmete poliitilist tegevusruumi järgnevatel aastatel. Olulisimad neist on:

- **IUCN-i esimene sünteetilise bioloogia ja looduskaitse seoste strateegia**, mis määratleb geneetiliste tehnoloogiate kasutamise eetilised ja ökoloogilised raamid;
- **ökotsiidi tunnistamine kuriteoks**, mis tugevdab rahvusvahelist õiguskaitsealist raamistikku võitlemaks looduslike elupaikade ja ökosüsteemide hävitamise vastu;
- **uued valitsemis- ja kaasamise meetmed IUCN-i süsteemis**, mille eesmärk on suurendada läbipaistvust, piirkondlikku esindatust ja kogukondade õiguspärast rolli organisatsiooni otsustusprotsessides.

Kommunikatiivsest aspektist oli kongressil erakordne mõju. Globaalsetes meediakanalites ilmus kongressi kohta **ligi 30 000 kajastust** – enam kui poole rohkem kui varasematel kuudel. IUCN-i ametlik teemaviide (*hashtag*) jõudis hinnanguliselt **210 miljoni inimeseni**, kogudes 1,87 miljonit sotsiaalmeedia vaatamist. Fookuses olid punase raamatu uuendused, Dr. Jane Goodalli tunnustamine ning kongressi üldised sõnumid looduse, kliima ja sotsiaalse õigluse seostest.

Kongressi lõpetasid IUCN-i juhtorganite valimised. IUCN-i presidendina jätkab **Razan Al Mubarak** (AÜE).

IUCN-i 2025. aasta maailmakongressi tehniline korraldus lähtus täielikult digitaliseeritud ja jäätmevabast põhimõttest, mille eesmärk oli minimeerida ürituse ökoloogilist jalajälge ning tagada osalejatele kiire, mugav ja ajakohane juurdepääs kogu informatsioonile. Kõik kongressi materjalid, juhised ja teaduslikud ettekanded olid kättesaadavad üksnes elektroonilisel kujul ning traditsioonilisi trükiseid, mälupulki ega CD-plaate ei kasutatud. Mäletan, et 20 aastat tagasi tulin kongressilt ära u 10 kilo trükistega ning 12 aastat tagasi olid reisikotis CD-d ja mälupulgad, mida sai kaasa toodud ohtralt. Nüüd aga rakendati kongressil QR-koodide süsteemi.

Iga paviljon, sessioon ja väljapanek oli varustatud unikaalse QR-koodiga, mis suunas osaleja otse digitaalse ajakava, ettekannete, esinejate profiilide ja lisamaterjalide juurde. Delegaatide isikukaardid kandsid samuti QR-koode, võimaldades kontaktide vahetust, osalemise registreerimist ja ruumide navigatsiooni ilma paberdokumentideta.

Trükiste asemel kasutati kogu kongressialal elektroonilisi seinu ja interaktiivseid ekraane, mis asendasid traditsioonilisi infostende, plakateid ja ajakavasid. Suured digitaalpinnad kuvasid reaalajas päevakava, ruumimuudatusi ja teateid. Interaktiivsed puutetundlikud ekraanid võimaldasid plakatitega tutvuda dünaamilisel ja detailirikkal viisil. Paljud paviljonid kasutasid digitaalseid videoseinu ja andmetabloosid, kus näidati projektide ülevaateid, seireandmeid ja otseülekandeid.

Kongressi ametlik rakendus ja veebipõhine platvorm toimisid keskse materjalipangana. Kõik ettekanded, raportid, resolutsioonid ja töötoa materjalid olid allalaaditavad isiklikku digitaalsesse kausta. Samuti asendati pabermenüüd, suunaviidad ja töötoa töölehed täielikult digitaalse liikumise ja mobiilsete lahendustega. Ruuminavigatsioon toimus QR-viitade või interaktiivsete kaardirakenduste kaudu ning töötubades kasutati pabermaterjalide asemel reaalajas ühisredaktoreid ja digitaalseid valgetahvleid.

Mitmes tehnoloogiapaviljonis, eeskätt Tech4Nature alal, eksponeeriti andmepõhise loodusseire lahendusi sensorite, satelliitandmete ja masinõppe visualiseeringutena, mida kuvati elektroonilistel tabloodel ja digitaalsetel projektoritel. Need näited rõhutasid kongressi tehnilist suunitlust: digitaalne lahendus ei olnud üksnes keskkonnahoiu väljund, vaid osa sisulisest programmiidentiteedist.

Selline tehniline ülesehitus kujundas kongressist paberivaba, keskkonnahoidliku ning professionaalselt sujuva ürituse. Digitaalsete infokandjate kasutamine lihtsustas osalejate liikumist ja tagas kogu materjali pideva ajakohasuse, vähendades samal ajal oluliselt jäätme hulka ja logistilisi kulusid. Kongressi tehniline visioon kinnitas, et kaasaegne looduskaitsefoorum saab olla ühtaegu sisuliselt kõrgetasemeline ja keskkonnahoidlik.

Lõpetuseks

IUCN-i 2025. aasta maailmakongress näitas selgelt, et looduskaitse ei ole enam kitsalt ökoloogiline tegevus, vaid terviklik ühiskondliku arengu raamistik. Teadus, tehnoloogia ja kogukondlikud teadmised saavad toimida vaid siis, kui neid ühendavad ühised väärtused – hoolimine ja vastutus. IUCN-i uus strateegiline visioon loob aluse globaalseks üleminekuks süsteemsele ja õiguspõhisele looduse valitsemisele. Eesti seisukohast sõltub edu sellest, kas need põhimõtted suudetakse tõlkida sidusaks poliitikaks ja igapäevaseks ruumiliseks otsustamiseks.

Saaremaal toimus metsanduslik teadus- ja kultuurisündmus „Metsa Mõte“

Leo Filippov, ELKS-i Saaremaa osakond ja ELKS-i metsanduse toimkond; Farištamo Eller, MTÜ Päästame Eesti Metsad

Saaremaal Kuressaares toimus 11.–15. novembrini 2025 konverents-kultuurisündmus metsa ja metsakasutamise mõtestajatele pealkirjaga „Metsa Mõte“. Eestvedajad ja korraldajad olid ELKS-i Saaremaa osakonna ja MTÜ Päästame Eesti Metsad vabatahtlikud. Konverentsil said kokku metsaomanikud, metsaga seotud inimesed, loodushuvilised, haritlased, kunstnikud, korilased, teadlased ja harrastusteadlased, puidutöötledajad ja Saaremaa koolide õpilased – kõik, kes tunnevad metsa ja seal toimuva vastu sügavat huvi ning soovivad kaasa mõelda meie väärtusliku looduse, loodushüve ja -vara tuleviku üle. Konverents võimaldas kokku tuua **teaduse, metsakasutuse praktikud, kultuuri ja kohaliku kogemuse**, et leida üheskoos teadmisi ja selgust, kuidas metsi hoidvalt ja kehtvalt kasutada ning nautida.

Konverentsi ettekannete keskmes olid aeg ja metsatarkus.

Ettekanded olid jaotatud kolme sessiooni: mineviku, oleviku ja tuleviku kategooriasse.

Vaadati tagasi Eesti metsanduse ja metsandusliku kultuuri ajalukku, et leida sealt väärtuslikku tarkust,

mida tänapäeva tuua. Hinnati

Konverentsi sissejuhatav ettekanne. Vasakul üks korraldajatest Leo Filippov, kõnepuldis emeriitprofessor Ülo Vooglaid. Foto: Piret Räni

metsade ja kasutuspraktika hetkeolukorda ning vaadati loovalt tulevikku – nii teaduslikus, kultuurilises kui ka kogemuslikus kontekstis. Konverentsil oli oluliseks sõnumiks teadmise ja suurema selguse esiletoomine metsanduse ning metsakasutuse praeguses praktikas.

Pakuti ka mitmeid meeldivaid üllatusi. Näiteks lõi Merike Kulli uue heliteose – klaveripala – „Metsa Mõte“, mille esmaesitus toimus konverentsi avamisel. Üllatuseks oli ka Kalev Mäesalu trükisooja luulekogu „Mu hing on mets“ esmatutvustus just konverentsil osalejatele.

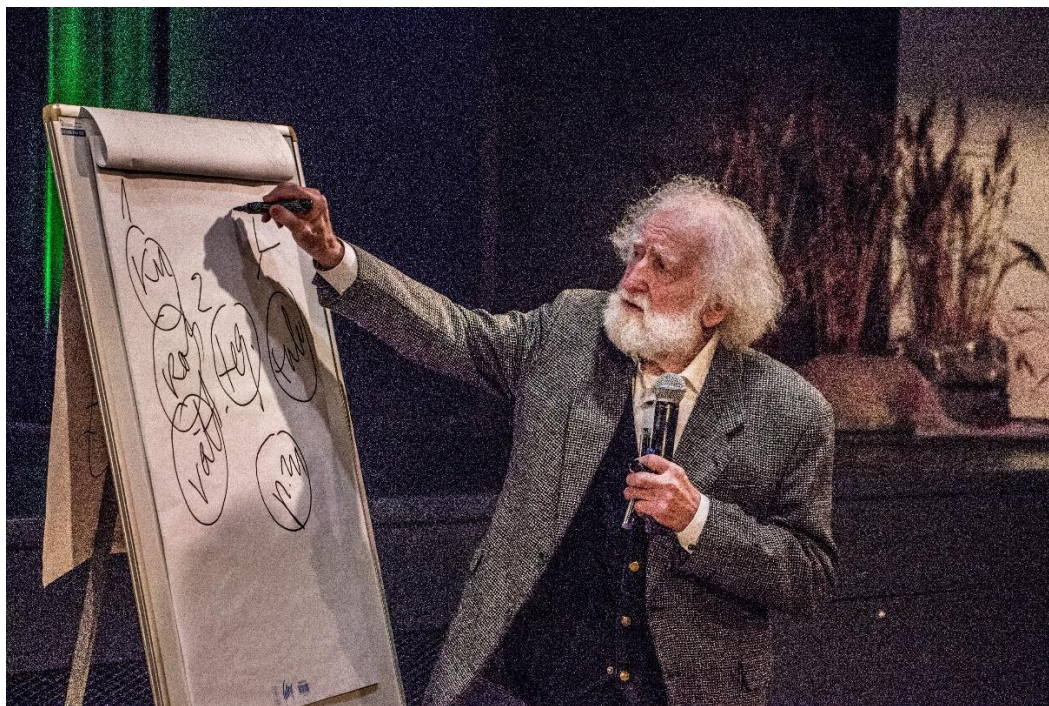
Konkreetne aeg ja koht olid valitud oluliste ajalooliste metsanduslike sündmuste meenutamiseks. Tähistasime mitut olulist metsanduse teetähist: 230 aastat tagasi, 1795. aastal, viidi riigimetsades

läbi esimene sisuline metsakorraldus just Saaremaal Sõrve poolsaarel; 13. novembril 1918 sündis Eesti Vabariigi riiklik metsandusinstituutsioon. Saaremaa metsades on varem tehtud mitmeid olulisi metsateaduslikke uurimusi ja avastusi ning metsad on olnud hästi ja loodushoidliku kava järgi hooldatud. Saaremaa metsade oluliseks eripäraks on väga mitmekesised ja liigirikkad puistud, mida on vaja jätkuvalt hoida. Suulistele esitlustele lisaks olid tutvumiseks välja pandud kaheksa stendiettekannet, sh metsamesindusest kui tulutoovast ja loodusele vajalikust tegevusest.

Konverentsinädalal avati mitu erinevat näitust: fotokonkursi „Looduse mõte” võidutööde näitus, vanade metsamaalide näitus, Saaremaa kunstiklubi liikmete metsamaalide näitus „Mets algab puudest” ja Olev Soansi 100. sünniaastapäeva tähistamiseks tema graafilised lehed näitusel „Eesti loodus ja mets”. Kuressaare Ferrumi Rahva Raamat tegi metsa- ja loodusteemaliste raamatute müügiväljapaneku „Metsa mõte”, Thule Kinos linastusid metsateemalisi filme, toimus Anna ja Indrek Vainu kontsert „Metsalaul”, toimusid loodusretked ja töötoad ning aruteluringid.

Koostöös Saare maakonna keskraamatukoguga valmis sündmuse „Eesti raamat 500” raames Eesti metsanduse ajalootrükiste eriline riiul, kus olid väljas nii haruldased kui tuttavad eestikeelsed metsateemalised trükised. Lisaks oli veel neli eriilmelist metsanduslike trükiste väljapanekut, sh näitus lastele mõeldud metsatrükistest. Pilku püüdis ka Juhani Püttsepa raamatute väljapanek koos selgitustega iga raamatu tekkeloost. Metsateemalisi sündmusi toimus ka lastele ja noortele, kellele jutustas metsalugusid jutuvestja Piret Päär. Õpilastel avanes võimalus kohtuda ka tuntud ja tunnustatud bioloogi ning loodusfotograafi Urmas Tartesega.

Konverentsil esitatust ja aruteludes räägitust koostatakse ning avalikustatakse kokkuvõte. Võib tõdeda, et konverents jätkub ja tõstatatud teemadega tegeletakse süvenenult edasi.

Metsandus vajab teadmist. Pildil emeriitprofessor Ülo Vooglaid. Foto: Piret Räni

Väljavõtteid konverentsil kõlanud sõnumitest

Ülo Vooglaid, sotsiaalteadlane, emeriitprofessor – *metsa tuleb näha ja käsitleda võimalikult paljudest vaatenurkadest, et terviksüsteemi seoseid näha ja sellega metsanduse praktikas arvestada.*

Toivo Meikar, metsandusajaloolane – *Eesti metsanduse ajaloost on võimalik õppida ja tuua kaasaega seda olulist, mis on metsi hoidnud ja väärtustanud.*

Silvia Lotman, Tallinna Ülikooli doktorant, ELF-i juhatuse liige – *oluline on omada teadmist ja tarkust, et metsakasutuses mitte korrata juba tehtud vigu.*

Kaur Lass, planeerimisekspert – *selleks et luua ja tagada kvaliteetne kestev ning tervistav elukeskkond, on vajalik ruumilise maastikulise planeerimise ja praktilise metsakasutuse kvaliteedi oluline paranemine.*

Urmas Tartes, bioloog – *looduskasutuse otsustes on näha ökoloogilise teadlikkuse ja kirjaoskuse vähesust. Ökoloogilist kirjaoskust ja arusaamist on vaja Eestis edendada.*

Anneli Palo, maastikuökoloog – *Eesti metsade ökoloogiline, sotsiaalne ja majanduslik väärtus ning erilisus kujuneb kestliku maakasutuse traditsioonidel ja järjepidevusel. Oma maad on vaja teadlikult hoida.*

Juhani Püttsepp, Eesti Maaülikooli loodusteaduste kooli kuraator – *loodushariduslikul õppel on oluline roll ühiskonna kestliku edenemise kujunemisel. Vanade puude ja põlispuude olemasolul on suur tähendus ja see on eelduseks, et mõista elurikkuse ja kultuuririkkuse kujunemise seaduspärasusi.*

Reimo Mürkimäe, Eesti Maaülikooli teadur – *metsade puhkeväärtus võimaldab tervistavate loodusretkede ja loodusõppe korraldamist. See on metsaomanikele täiendava sissetuleku kestev võimalus. Hoitud metsal on suurem ja kestev väärtus kui raielagedal.*

Lauri Laanisto, Eesti Maaülikooli makroökoloogia professor – *ökoloogiliste teadmisteta ja looduseadusi eirates ei kujune kestlikke väärtuslikke metsi ega metsamaastikku. Selline olukord viib looduse, ühiskonna, kultuuri ja majanduse vaesumiseni.*

Elle Roosalu, Tartu Ülikooli botaanikaosakonna teadur – *Eesti metsades ja eriti Saaremaa põlistel metsaaladel on eriline liigirikkus, mille hoidmisele, uurimisele ja esiletoomisele on vajalik igakülgne vastutustundlik teaduslik ja kultuuriline tähelepanu ning toetus.*

Rainer Kuuba, püsimetsamajandaja – *püsimets ja püsimetsakasvatuse on võimalik ning majanduslikult põhjendatud. Selleks on vaja huvi, teadmisi, oskusi ja kogemust.*

Lauri Klein, maastikuökoloog – *kestliku kolmandiku põhimõtte rakendumine looduskasutuses on eelduseks, et planeeringutega loodusmaastikku kavandatud rohevõrgustikud toimiksid eesmärgipäraselt ning peatuks looduse liigirikkuse ja majanduse vaesumine.*

Aruteluringid

1. Kodumetsad ja kaugseire: metsapiltide analüüsimine aerofotodelt ja satelliitpiltidelt ei asenda asjatundjat – inimest – metsas, uued tehnoloogilised võimalused süvendavad ja avardavad analüüsivõimalusi, aga kestliku metsanduse otsuseid tuleb teha koostöös asjatundjatega.
2. Rohevõrgustik ja planeeringud: ruumilise planeerimise kvaliteet ja kestlik looduskasutus, sh rohevõrgustike kavandamine ja nende toimimise tagamine on võtmeteema Eesti riigi, ühiskonna, kultuuri ja majanduse kestlikkuse kujunemisel.
3. Säästliku metsanduse standardid: rahvusvahelised ja kohalikud standardid peavad toetama kohalike elanike ja põlisrahva elukeskkonna kvaliteedi säilimist ning looma eeldusi kohalikule arengule.
4. Eesti inimese metsa lugu: inimestele ja metsaomanikele valusad rohked kuritegelikud juhtumid tuleb ühiskonnale avalikustada. Metsade kasutamisel toimunud ebaõiglust ei tohi hoida ainult enda teada.

Kokkuvõtteks

Konverentsi sündmustel toimunud saab järeldada, et Eesti metsanduse ajaloo mõtestamine aitab paremini mõista tänapäeva ja luua eeldusi rõõmustavama tuleviku kujunemiseks! Ühtlasi tähistasime pikaaegse metsandusharitlase, metsakaitsja ja konverentsi mõtte ühe algataja Leo Filippovi 75. sünnipäeva.

Rohkem teavet konverentsinädalal toimunud vaata kodulehelt <https://metsamote.ee/>.

Konverents jätkub ja koostöös tekivad uued edasiviivad mõtted. Olete oodatud edasi mõtlema ja tegutsema!

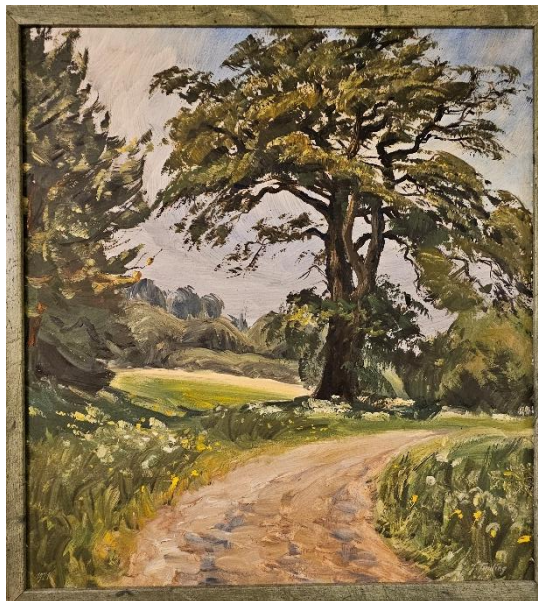

Konverentsi kuulajaskond oli rohkearvuline. Foto: Piret Räni

Saarepuu kunstis ja käsitöös

Arvo Veskimets, Tallinna Looduskaitse Seltsi esimees

Saare, 2025. aasta puu kujutamist kunstis ja kasutamist käsitöös ärgitas uurima maalikunstnik Jaan Tuulingu (1930–1998) maal, millel kujutatakse saarepuud Kodavere lähedal. Teos on maalitud seitsmekümneandatel. Kodavere ümbruses on saarepuu haruldane ja ilmselt pälvis ta kunstniku tähelepanu oma erilise võra ja majesteetlikkusega. Eesti rahvapärimeses leidub mitmeid vanasõnu ja uskumusi, kus saar sümboliseerib tugevust, visadust ning looduse ilu. Saarepuud Kodavere lähedal praegu ei leidnud, kuid mälestus temast on maalil säilinud.

Jaan Tuuling kujutab sellel maalil saarepuud Kodavere lähedal.

Saarepuu kujutamine maalikunstis ja graafikas oli populaarne romantismiperioodil (18.–19. sajand) Inglismaal. Romantismile on iseloomulik saagadele ja legendidele tuginev minevikupilt, loodusihalus ning kangelaskultus. Saarepuu kui Põhja-Euroopa rahvaste püha ilmapuu Yggdrasil leidis kujutamist paljude kunstnike loomingus. Saar on tähtsal kohal Inglise maalikunstnike John Constable'i (1776–1837) ja Alfred William Parsons'i (1847–1920) maalidel.

John Constable „Study of an Ash Tree“

Alfred William Parsons „Ash Trees at Cropthorne, Worcestershire“

Minu esimene kokkupuude saarepuuga oli 1963. aastal, kui meie pere elukohaks sai Sipa küla. Maja õues kasvasid kaks uhket saart. Viisin lapsevankris magava õekese saarepuude varju. Naabrinaine lükkas vankri mujale ja selgitas, et saarepuu all olla ja mängida on ohtlik, sest puu pillub oksid alla.

Ma ei saanud sellest aru, kuni ühel päeval lendas majast madallennul üle mürisev ja paukuv sõjalennuk. Saarepuude alune oli seejärel puudelt kukkunud valgeid roikaid täis.

Vanemad saarepuud kannavad oma võrades surnud puitu, mis on piisavalt tugevalt kinni, kuid vali tuul ja torm kukutavad need surnud oksad maha. Vahel lendavad kuivanud oksad ka ilma näilise põhjuseta alla. See võib olla aluseks uskumusele, et nõiad valmistasid endale lendavad luuad just saarepuust. Puude raiumisel võivad kukkuvad oksad metsatöölisi vigastada või isegi tappa. Seetõttu kutsutakse Inglismaal saarepuud ka lesestajaks (ingl *widowmaker*). Rohkem leski tekitas saarepuu siiski sõjariistade kaudu: tugevast ja kergest saarepuudust valmistati odavarsi ja nooli.

Muistsed keldi preestrid – druiidid – valmistasid oma võlukepid ja sauad vaimset jõudu kiirgavast saarepuust. Nad mediteerisid saarepuu all istudes ja ennustasid tulevikku puu alla tekkivat laigulist varjumängu jälgides. Mõned kunstnikud on püüdnud edasi anda saarepuu alust värvidemängu; Sally Harrisoni täpitemnikas edasiantu mõjub hüpnootiselt.

Saarepuu sobib hästi ka polükroomsete (värvitud) skulptuuride ja maalide alusmaterjaliks, kuna selle pind võtab hästi vastu nii pigmente kui ka lakke. Maalikunstis on saarepuu kõrgelt hinnatud ikoonimaalis ja traditsioonilistes altarimaalides, kus peab olema tugev ja stabiilne alus.

Sally Harrison „Ash Trees and Aescling of One Nation“

Eesti traditsioonilises käsitöös on saarepuu olnud asendamatu materjal erinevate tarbeesemete valmistamisel. Saarest on tehtud vankri- ja reeosi, labida- ja rehapuid, tööriistade varsi ning majapidamises vajalikke nõusid. Saarepuu sitkus ja paindumus võimaldasid valmistada ka vibusid ja vankrirattaid, mis pidid taluma suuri pingutusi ning lööke.

Kaasaegses käsitöös on saarepuu kasutus veelgi mitmekesisem. Disainerid ja meistrid loovad sellest nii moodsat mööblit, valgusteid kui ka väiksemaid tarbeesemeid, mis ühendavad traditsioonilise käsitööskuse ja kaasaegse esteetika. Saarepuit on suhteliselt vastupidav, eriti kõdunemise ja mädanemise suhtes. Seda kasutatakse tihti spordivarustuse, näiteks pesapallikurikate ja hokikeppide valmistamiseks. Purunemisel ei tekita saarepuu teravaid kilde. Uute tehnoloogiate abil, näiteks CNC-freesimise või lasergraveerimise teel, saab saarepuust välja tuua üha uusi vorme ja mustreid, säilitades samal ajal materjali loomuliku ilu. Tänapäeval hinnatakse saarepuud ka selle keskkonnasõbralikkuse tõttu – tegemist on taastuva ressursiga, mille kasutamine toetab jätkusuutlikku käsitöö- ja kunstikultuuri.

Sel aastal käisin mitmetel laatadel ja tutvusin käsitöömeistrite valmistatud saarepuust tarbeesemetega. Võru laadal müüs meister ilusaid saarepuust kandikuid. Tema sõnul on saarepuit

sama tugev kui tamm, raske, veidi punaka varjundiga ja ilusate aastarõngastega. Lõikelaudu valmistades eelistatakse saarepuitu, sest ta on tammega võrreldes veidi karedama pinnaga.

Saarepuust lõikelauad ja kausid laadal.

Fotod: Arvo Veskimets

Saarepuu kultuuriline ja ajalooline tähendus annab sellele materjalile lisaväärtuse, mis ühendab põlvkondi ning hoiab elus nii traditsioonilisi kui ka uuenduslikke loomevorme. Tänapäeva kunstis ja käsitöös on saarepuu jätkuvalt hinnatud ning selle väärimine aitab kaasa kestliku ja mitmekesise kultuuripärandi säilimisele.

Taevaskoja „mägijõe“ taastamine on võimalik

Olav Renno, biol. kand., emeriitteadur

Kodumaa kaunimate kohtade üle pärides meenub suurele osale eestlastest Taevaskoja oma liivakiviseinamite ja paisjärvega. Enamik meist ei tea aga midagi omaaegsest, veel 75 aasta eest seal kohisedes voogelnud Ahja jõe kärestikest. Eestis on elus vaid väheseid minuealisi looduseuurijaid, kes on oma silmaga näinud seda kunagist „mägijõe“ ning selle elustikku vaadelnud ja uurinud.

1931. aastal valminud Tartu-Petseri raudtee andis positiivse tõuke Kagu-Eesti majanduse, sealhulgas turismi arengule. Muutusi ligipääsetavamaks siinsed looduskauid paigad, eeskätt ilmnis huvi Vastse-Kuuste ja Põlva vahelise maastikuruumi suhtes. Turism sai siingi majandusharuks ja arengumootoriks. Valgemetsa, Kiidjärve ja Taevaskoja raudteepeatuste ligikonda kerkisid nii püsielupaikadest kui ka suvilatest väikesed asulad. Ka loodushuvilised ja loodusteadlased pääsesid siia nüüd hõlpsamini. Eriti suurt huvi tunti Taevaskoja ümbruse vastu, mille „selgrooks“ on Ahja jõgi.

Ahja jõgi algab väljavooluga Erastvere järvest (116 m üle merepinna) Otepää kõrgustiku idaserval ja suubub 92 km pikkuse voolusängi kaudu Emajõkke Suursoo läänes. Oma keskjooksul on voolusäng lõikunud devoni liivakivi lasundisse ning pakub arvukate paljandite ja käänulise jõeorundiga maalilisi vaateid. Jõe üldlangus on 87 meetrit, seega keskmiselt 0,95 meetrit kilomeetri kohta, kuid ülemjooksu mõnel lõigul on veepinna langus isegi üle 3½ m/km. Praegusel maastikukaitsealal Koorverest Valgesoo (Otteni) veskini (18 km) on see keskmiselt 1,36 m/km, sealhulgas oli suurim langus Kiidjärve maantee sillast Saesaareni 9,5 m – selle 6,2 km pikkusel lõigul keskmiselt 1,53 m/km. Siin jäid möödunud sajandi keskel loodud paisjärve alla ühed karedama vooluga jõelõigud, kus voolukiirus ulatus tükati 3 m/sek. Veelgi ägedama vooluga oli lühike lõik Saesaare ja Suure Taevaskoja vahel: 1,2 km jooksul langus 3 m. Edasi on langus juba laugem.

Kuna Nõukogude riigi majanduspoliitika tegi Stalini ajal ranget vahet riikliku ja kollektiivse omandi alusel tootmisel, siis ei saanud kolhoosid riiklikust elektrivõrgust vajalikul hulgal energiat. Olukorra leevendamiseks hakati rajama kolhoosidevahelisi hüdroelektrijaamu: 1947. a Võhandu jõe Leevaku, 1950. aastate algupoolel peale Saesaare näiteks Pedjale Jõune (Painküla) jt. See rikkus „sotsialismi edendamise“ huvides palju looduslikult kauneid paikkondi. Nende tegevuseks kujunes vaid paarkümmend aastat, seda mitte seadmete amortiseerumise tõttu, vaid nad suleti konserveeriti toodetava elektrienergia liiga kõrge omahinna tõttu (1960ndatel lubati kolhoosidel ühineda riikliku elektrivõrguga). Loodus oli aga jäädavalt rikutud ja möödunud enam kui 60 aasta jooksul on peale kasvanud paar uut põlvkonda inimesi, kes on nende paisjärvedega vägagi harjunud ega suuda endist loodusepilti ettegi kujutada. Mõne aasta eest oli Saesaare paisjärve äärsete kinnistute valdajate seas endise looduspildi taastamise pooldajaid 23% ja laiemast elanikkonnast 28%. Üsnagi põhjendamatu „roheline mõtteviis“ tõttu ja üldsuse seisukohast meie riigiametitelt mõttetut dotatsiooni saades on viimastel aastatel mitmeid erakätesse läinud ja vahepeal seisus olnud minielektrijaamu uuesti käivitatud, mis mõneti raskendab nende sulgemist ja paisude likvideerimist jõelustiku taastamise huvides.

Saesaare toodetava elektrienergia võimsustase on keskmiselt 100 kW ja selle toodetav energiahulk on poolsada korda väiksem kui ühe nüüdisaegse tuugeni aastane toodang. Vee erikasutusluba on

keskkonnaamet viimasel 5–6 aastal AS Generaatorile jõujaama töös hoidmiseks üha pikendanud, praegu 2027. a alguseni.

Mitmed Eesti loodusteadlased on tõestanud, et hüdroenergia ei ole meil mingil määral roheline, vaid mõjub mitmeti hävitavalt jõgede faunale ja floorale, sealhulgas siirdekalade sigimisele.

Saesaare paisjärve ja elektrijaama hakati rajama 1950. aastal. Ahja jõeoru maastikukaitseala loomiseni oli toona jäänud veel seitse aastat ja loodushoidjate arvamus oleks siis võidud lugeda koguni „rahvavaenulikeks“. Esimese sammuna võeti paisjärve alla jäävalt jõelammilt maha puud, sealhulgas asendamatuid põlishiiglasid. 1951. a suvel rajati (suurelt osalt TPI üliõpilaste abiga) peaaegu 10 m kõrgune paisu muldkeha ja betoonkonstruktsioonid ning elektrijaama hoone. 1952. a mais suleti paisuvärv ja augusti lõpuks oli elektrivoolu tootmiseks vajalik veetase saavutatud, sügavuti kuni 8,5 meetrit. Esialgu jäi paisualune rahnuderohke ja lausa mägijõeladane jõelõik puutumata, ent hüdrotehnilistel kaalutlustel (et paisust ja jaamast läbi läinud vesi sujuvamalt voolaks?) kõrvaldati jõesängist buldoosrite abil peaaegu kõik kivid ja ... ühtlasi rikuti-hävitati paisualune vee-elustik kuni Väikese Taevaskojani. Uputatud jõelõigul ülalpool paisu endine jõepõhi osaliselt säilis, ent on nüüdseks tõenäoselt mudakihi alla mattunud.

Paisutamine kergitas Palanumäe ja Saesaare vahelises 5,5 kilomeetri pikkuses lõigus Ahja jõe veetasel kuni 8,5 meetri võrra. Ligi 57 hektarit hõlmava veehoidla servadel jäi poolest saadik vee alla suur hulk liivakivipaljandeid („paesid“), kolmteist neist kogu oma kõrguses. Paljandite seinamitel hakkas ilmne vee-erosiooni mõju, nii et mitmetele kaljudele on kujunenud lainetest uhutud horisontaalne murrutusvaond või koguni koopa-alne kulbas. Madalama veetaseme puhul on see erosioonijoon või -riba silmale üsna häiriv ja endisi üsna ühtlaselt püstloodis kerkinud seinameid ei kujune niipea.

Omaaegne haudelinnustik põhines liivakivikaljude ja kaldaäärsete puude arhitektoonikal. Jõekaldail ja piirnevas metsas pesitses 90–95 liiki linde. Nende hulgas olid mainimisväärsed jäälinde, must-, rohe- ja hallpea-rähn, siniraag, kassikakk, õõnetuvi, metstilder, aed-lepalind ja kaldapääsuke. Nüüdseks on sealt mõnede liikide üldise taandumise ja arvukuse kahanemise tõttu peaaegu kadunud kassikakk, roherähn, õõnetuvi, siniraag ja kaldapääsuke. Jäälinde elutseb enamjaolt kas paisjärvest allavoolu või sellest ülesvoolu asuvatel jõelõikudel, sest sügavamast veest kalu püüda pole kuigi tulemuslik ning järvest kerkivates kaljudes leidub tema pesakoopaid üsna juhulikut. Varemalt oli näiteks käblikul ja lepalinnul liivakiviorvades pesaehituseks võimalusi rohkem ja ka kalda ääres kasvavad puud aitasid pesi varjata. Viimase 60 aasta jooksul on hallpea-rähn muutunud üsna tavaliseks, ent väga harvaks on Taevaskoja metsades jäänud valgeselg-kirjurähn. Mitme kalju peal kasvavates männikutes pesitsenud nõmmelõokest kuuleb viimasel ajal üsna harva. Suur-kirjurähn ja metskiur tunduvad olevat endise arvukuse juures. Varem kalda-lehtpuistus tavalist mustpea-põõsalindu leidub lehtpuude kadumise järel paisjärve ääres harva. Lauulu- ja hallrästa arvukus on kahanenud, kuid muusträstast kohtab tema Eestis ida suunas levimise tõttu päris sageli.

Paisjärv on soodustanud sinikael-pardi ja vihitaja pesitsusvõimalusi. Tavaligiiks on muutunud sõtkas, kes küll ka mujal Eestis on arvukamaks muutunud, kuid pesakondade üleskasvamine on järves leiduvate haugide tõttu väheedukas. Mitmesugused rajatised on soodustanud linavästriku

pesitsemist. Uue haudelinnuna on Ahja jõe ääres leitud vesipappi, ent ikka paisjärvest allavoolu kallastelt.

Veelindude läbirändepeatusena on Saesaare järv pakkunud asu mitmetele partlastele: sinikael- ja piilpardile, tuttvardile ning jääkosklale, harukordsena on nähtud väikekosklat. Ebaregulaarse toitekülalisena käib siin kalakotkas, hallhaigur on mõnel suvel lausa igapäevane. Vahetevahel on näha jõgitiire, kuid ei seda liiki ega kajakaid pole pesitsemas leitud.

Mis juhtub, kui jõutakse kokkuleppele pais likvideerida ja järv alla lasta? Igatahes peab veetaset alandama vägagi aeglaselt ja järk-järgult, et vältida aastakümnete kestel veepõhja settinud muda kandumist-paiskumist allpool paisu olevale jõesale – see võib sealseid kunagistel kärestikujõe-laadsetel lõikudel säilinud kooslusi täielikult muuta, mattes neid enda alla ja rikkudes lõplikult. 70 aasta eest paisjärve alla uputatud käänulise jõesängu uhub vooluvesi kevadeti aasta-aastalt mudast puhtamaks, aga sealsete kärestike elukoosluste taastumist võib oodata küllap aastakümneid – mis aga looduse ajaloo seisukohast on ju päris lühike aeg.

Üks lisaohutusid on, et kui vett täis imunud liivakivi küllalt tahedaks ei jõua nõrguda, siis võib pakane seda porsutades seinamitelt irrutada ettearvamatu paksusega vertikaalkihte. Orulammil aastakümnetega settinud mudakiht kattub juba paari aasta jooksul heintaimedega ning nõlvadel voolusängi ja praeguse veepiiri vahel hakkavad kasvama puukesed, esialgu küll lehtvõsa näol. Tuleks kohe mõelda ka sihipärasele maastikukujunduslikule metsastamisele siin varem kasvanud puuliikidega. Paraku tuleb praeguse järvepõhja kuivaks jäämisel leppida sinna elama asunud jõekarpide ja teiste limuste ning teiste väheliikuvate põhjaloomakeste massilise hukkumisega.

Endise jõeoru eluslooduse ja pikkuse taastumise käigus asenduvad vahepeal kujunenud kalastik, mesofauna ja taimestik kiirema veevoolu ja toitainetevaesema veepõhjaga kohastunud liikide ja kooslustega. Endisaegne „vapikala“ jõeforell taastuks siin kaunis kiiresti, nagu see on toimunud veskipaisude likvideerimise järel Ahja jõe paljudes lõikudes. Need uurimused annaksid tänuväärset materjali, mille abil teha järeldusi taolise looduse taastamise ja retrokonstrueerimise kohta ning selle otstarbekuse kohta teisteski paikades.

Linnustiku kujunemine uutes tingimustes võib pakkuda üllatusi. Aimata võib põõsalindlaste suuremat arvukust. Mudast puhta(ma)ks uhutud jõelõikude äärsetesse kaljudesse saavad pesitsema asuda jäälinnud, muidugi liigiomase asustustihedusega – keskmiselt kuni üks paar kilomeetri kohta, kui liigi populatsioon pole kannatanud mõne ülikülma talve tõttu talvitamispiirkondades.

2015. aastal andis keskkonnaamet korralduse mitmete paisjärvede likvideerimiseks. Neid on tänaseks alla lastud vaid osa, aga taastatud jõelõigud on lisanud palju positiivset meie maastikupildile ja jõgede ökoloogia. Mitmes paikkonnas on kavandatud lammutamistööd saanud vanu looduspilte nägemata üles kasvanud põlvkondade vastuseisu osaliseks, nii et Saesaare paisjärve kaotamise plaangi on esialgu vaikselt kalevi alla kadunud.

Tahaks loota, et Kliimaministeeriumi keskkonnaamet langetab Ahja jõe ennistamise asjus Saesaare veehoidla kohta samalaadse otsuse, nagu tehti meie varemalt ühe produktiivsema lõhejõe, Jägala ennistamiseks – Linnamäe HEJ järve paisutusloa lõplik tühistamine. Jõgedele vaba voolu

võimaldamise järelmite positiivse efekti üsna värskeks näiteks on paljude kalaliikide levimine Pärnu jõgikonnas Sindi paisu kõrvaldamise järel.

Sügisüritused ELKS-i osakondades

Alutaguse osakond

21.09.2025 võtsime Kauksis osa Seeneperepäevast, kus sai käia koos juhendajaga metsas seeni otsimas, külastada seenenäitust, kinnitada keha seentest valmistatud toitudega, maitsta (ja ka kaasa osta) erinevaid seenehoidiseid, valmistada seeneteemalisi meeneid, osaleda seentega värvimise töötoas ja kuulata loengut seenemürgistuse teemal.

Kitzbergi osakond

Kitzbergi osakonna rahvas käis 28.09.2025 Lihulas Matsalu loodusfilmide festivali viimasel päeval vaatamas auhinnatud filme. See on meie iga-aastane traditsioon. Olime kõik seda meelt, et vaadatud filmid olid tõesti auhindu väärt. Meile meeldis *grand prix'* võitnud film „Linnud“ ning eriliselt sooja ja lõbusa tunde tekitas „Vesineitsiku lugu“.

Räpina osakond

16.09.2025 arutlesid Räpina osakonna liikmed koos aianduskooli keskkonnakaitse õppekava õpilaste ja õpetajatega (Tarmo Evestus ja Örne Rämmann) mitmete aktuaalsete teemade üle. Käsitluse all olid invasiivsete liikide levik, Aafrika katku tõttu hukatud sigade matmiskohad ja ettevalmistused KOV valimiste keskkonnadebatiks.

Saaremaa osakond

16.10.2025 tutvusid Kuresaare kulduurikodijad Kuressaare linnuses täiskasvanud õppija nädala raames Louis I. Kahni näitusega „Beginnings. Algused“. Näitusel olid eri maade noorte tudengite ideekavand tulevase Louis Kahni keskusest ja samas sai informatsiooni maailmakuulsa arhitekti seotusest Saaremaaga. Näitust tutvustasid Rita Rahu Saaremaa Muuseumist ja näituse kuraator Mark Fischer.

25.09.2025 tutvustasid Saaremaa Teatri juht Piret Rauk ja raadiohääli Tõnis Kipper rohkearvulisele kulduurihuviliste seltskonnale näitust „Saaremaa impressioonid“. Legendaarne teatrikunstnik Aime Unt (1941–2024) armastas Saaremaa ja Lääne-Eesti avaraid alvareid ja kadakaseid karjamaid. Aime Undi tudengipõlve maalid-joonistused on kenaks näituseks vormistanud tema tütar Liina Unt. Oli meeldiv videvikutund teatris koos kunsti ja lavataguse eluga.

Sonda osakond

2025. aasta septembris külastasime mitmeid mõisaid Lääne-Virumaal. Esimesena peatusime renoveeritud Neeruti mõisa juures, mis oli väga ilus ja heas korras. Saabudes sattusime küll mõisa avatud uste päevale, kuid me ei külastanud hoonet, sest see avati alles lõuna ajal.

Järgmisena läbisime Neeruti maastikukaitseala. Sealt suundusime Porkuni mõisa juurde ja soovisime külastada ka paemuuseumit, kuid kahjuks oli see suletud. Edasi sõitsime Kiltsi lossi juurde. Seejärel liikusime Äntu järve äärde, kus lõunatasime ja ühtlasi tähistasime septembrikuu sünnipäevi. Päeva lõpetasime Äntu kalakasvatustes, kus meile räägiti kalakasvatusest ja tutvustati hüljest nimega Poiss.

Teadaolevalt kavandatakse Kunda piirkonda tuumaelektrijaama rajamist. Paljud elanikud soovivad selle teema kohta selgemat ja usaldusväärset teavet. Tsemendimuuseumisse on sisse seatud eraldi energiatuba, kus on võimalik tutvuda tuumajaama rajamise põhimõtete, ohutusmeetmete ning tulevikuplaanidega. Seetõttu külastasime oktoobris Kunda tsemendimuuseumit, kus kohtusime Fermi Energia esindaja Dianaga, kes selgitas meile lähemalt tuumajaamaga seotud teemasid ja edasisi plaane.

Novembris kogunesime Sonda raamatukogus, kus kõigepealt tutvustati lähemalt Eesti 2025. aasta lindu, taime, looma ja puud. Pärast loodusteemalist osa anti ülevaade 12.–13. novembril toimunud külastusest Olkiluoto tuumaelektrijaama Soomes.

Esimesel päeval kuulasime Olkiluoto külastuskeskuses Eurajoki omavalitsusjuhi ja TVO esindaja ettekandeid tuumajaama tööst, põhimõtetest ja kogemustest. Seejärel külastasime madala ja keskmise radioaktiivsusega jäätmete lõppladestuspaika.

Teisel päeval külastasime OL1 reaktorit, kus saime lähedalt näha tuumajaama sisemust. Seejärel tutvusime külastuskeskuses väljapanekuga, mis andis ülevaate tuumakütuse leiukohtadest ja tootmisest maailmas. Näitus andis ka põhjaliku pildi sellest, kuidas toimub kasutatud tuumakütuse lõppladustamine.

Kokkuvõttes pakkusid kohtumised ja väliskülastused osalejatele väärtuslikku teavet, mis aitab paremini mõista tuumaenergia olemust, selle võimalikke mõjusid ja ohutusnõudeid. Sellised arutelud on olulised, et kohalikud elanikud saaksid kujundada oma seisukoha teadmiste, mitte oletuste põhjal.

ELKS-i Pärnu osakonna sügisretk Kõrsa raba harrastusteaduse rajale

Tiiu Pärn, ELKS-i Pärnu osakond

2025. aasta 4. oktoobri soojal ja sombusel sügishommikul asusid Pärnu osakonna kümme loodushuvilist tutvuma käesoleva aasta kevadel valminud täiesti uue Kõrsa harrastusteaduse rajaga.

Esmase ülevaate piirkonnast ja selle eripärast saime matkaraja alguses olevalt infotahvilt, mis asub Sindi linna elamutest sajakonna meetri kaugusel. Sellel olev teave innustas meid ja huvi taastamistööde kohta kasvas veelgi. Üheskoos alustasime rajaga tutvumist.

Töödega Kõrsa raba selles osas, mida kutsutakse ka Saiasooks, alustati 2024. aastal Tartu Ülikooli, Eestimaa Looduse Fondi ja Riigimetsa Majandamise Keskuse eestvedamisel. Kuivenduskraavid suleti turbast paisudega, et tõsta veetaset ja soodustada soo taastumist. Rajati 4 km pikkune harrastusteaduse matkarada.

Teadusrada kulgeb Kõrsa raba serval Sindi linna piiril turba kaevandamise käigus kuivendatud ja turbast tühjaks veetud rabaalal. Huvitava faktina saime teada, et just siin Kõrsa rabas sündiski Sindi kalevivabriku tellimusel 1861. aastal Eesti esimene mehhaniseeritud turbatööstus. Turvast veeti vabrikusse mööda linnas olnud siseraudteed, mis oli töös 1980. aastateni.

Tänapäevaks on endine turbatootmise ala kaetud peamiselt mändide ja kaskedega. Sellist lageraba nagu näiteks Rannametsas siin näha ei saa. Osaliselt kulgeb rada turbamaardla tarvis kaevatud tuletõrjeteigi kaldal ja oosi meenutaval turbaaunal.

Saime tutvuda rabataimedega ja jälgida maastiku muutumist. Samuti õnnestus oma silmaga vaadata, kuidas mõõdetakse raba veetaseme muutust. Seitsmes tähistatud rajapunktis saab sõltuvalt aastaajast lahendada eri ülesandeid: vaadelda roomajaid, kahepaikseid, linde, kiile jms. Samuti saab edastada foto, et nii tekkiva pildireaga tajuda aastatega muutuvat maastikumuutust. Siin on igaühel võimalus hakata harrastusteadlaseks ja QR-koodide abil edastada matkal tehtud loodusvaatlused ka Tartu Ülikooli teadlastele ning aidata neil jälgida sookoosluste taastumist.

Üheskoos nautisime taastatavat rabamaastikku. Kõige agaramaks uurimisobjektiks osutusid matkaraja ääres kasvavad mustikataimed, mis oluliselt erinevad meie metsades kasvavast harilikust mustikast. Ühiselt jõudsime järelduseni, et tegemist võiks olla ahtalehise mustikaga. Looduslikult kasvab see Põhja-Ameerikas, kuid on Eestisse sisse toodud ja tõenäoliselt inimtegevuse tulemusena sattunud siia kasvama.

Matkapäev lõppes piknikuga Pärnu jõe kaldal mõned aastad tagasi Sindi paisu asemele rajatud karestiku juures, kus meenutati „harrastusteadlaseks olemist” ja rabaretkelt saadud teadmisi.

Ülemaailmse loomade päeva tähistamine Tallinna loomaaias

Malle Peedel, ELKS-i juhatuse liige

ELKS-i Tartu osakonna loomasõbrad sõitsid 9. oktoobril 2025 Tallinna loomaaeda, et tutvuda loomaaia asukate ja looduses ohustatud liikidega ning süvendada teadmisi loomade kaitse vajalikkusest. Ühtlasi saime niimoodi tagantjärele pidada ülemaailmset loomade päeva, mida tähistatakse iga aasta 4. oktoobril, loomade kaitsepühaku Assisi Franciscuse mälestuspäeval.

Ekskursioon loomaias giidi juhtimisel oli meeleolukas, sest tänu mahedale sügisilmale nautisid loomad õues olemist ja külastajad said neid uudistada. Külastuse tegi eriliseks väga hea giiditöö. Tänu giidile kuulsid külastajad loomadest kui isiksustest, kel on oma elu ja kombed. Saadi teadmisi loomaia ühest põhitegevusest – liigikaitseprojektides osalemisest – ning oldi rahulolevad, et loomaia *slogan'*i järgi toetasime maailma liigirikkuse säilimist.

Punkti loomaia väisamisele pani väga maitsev lõunasöök restoranis Muru.

Fotod: Malle Peedel

Eesti Looduskaitse Seltsi krookuste maalapike

Malle Peedel, ELKS-i juhatuse liige

2. oktoobril 2025 kogunesid Tartu tammikusse ELKS-i Tartu osakonna liikmed Illi Uuk, Irja Alakivi, Malle Onkalo, Maarja Rump ja Malle Peedel, et panna mulda 430 krookuse sibulat. Selle aktsiooniga avaldab Eesti Looduskaitse Selts austust tuntud ja tunnustatud tartlastele, kelle istutatud tammed kui eestlaste pühad puud kasvavad tammikus.

2. oktoober on rahvusvaheline vägivallatuse päev ja lillesibulate mulda panekuga rõhutati ka vajadust lahendada konflikte ilma vägivallata.

Krookused valiti tammikusse seepärast, et need varakevadel õitsevad sibullilled eritavad nektarit ja annavad õietolmu, olles suurepärane varakevadine toidulaud putukatele.

Koostöös Inga Kiudorfi ja Juhani Puukooli spetsialistidega valiti välja sordid „Ard Schenk“, „Jeanne d’Arc“, „Cream Beauty“ ja „Dorothy“, mis sobivad murusse.

Krookusesibulad pandi maha ringidena, sest ring sümboliseerib aasta- ja sõprusringi ning ringil pole algust ega lõppu, vaid see on pidevas jätkumises. Nii jätkab ka ELKS-i Tartu osakond järgnevatel aastatel krookusesibulate mahapanekut.

Eestis on looduskaitse sümboliks tammeleht. Seega sobib just tammikusse Eesti Looduskaitse Seltsi oma krookuste maalapike, mis koos tammedega aina kasvab.

Fotod: Malle Peedel

Valgamaad avastamas

Malle Peedel, ELKS-i juhatuse liige

9. septembril 2025 toimus ELKS-i Tartu osakonnal reisijaterohke sõit Valgamaale, et tutvuda Helme, Sangaste, Karula ja Hargla kihelkonna ajaloo-, kultuuri- ja looduspärandiga. Seekord sõitsime reisile suure bussiga, sest reisile soovis tulla lausa 52 inimest.

Valgamaa ei ole turistidele eriti kuum koht, aga osalejad leidsid, et said kuhjaga elamusi ja teadmisi, et ka Eestimaa äärekesel peal – Lätimaa külje all – on palju ajaloolisi ja kultuurilisi vaatamisväärsusi. Lisaks sellele köitis meid kaunis maastik oma pinnamoe, järvede ja jõgedega, metsadest rääkimata. Ilm oli suurepärane – septembrikuu teisel nädalal oli veel suviselt soe.

Meie marsruut kulges nii: Tartu – Jõgeveste – Hummuli – Sooru – Tsirguliina – Laatre – Karula Kaagjärve – Taheva – Hargla – Koiva-Mustjõe maastikukaitseala. Esimene peatus oli Jõgevestes, kus tutvusime kuulsa Vene väejuhi Barclay de Tolly mausoleumiga ja teises maailmasõjas langenute massihaua mälestusmärgiga. Seejärel sõitsime Hummuli mõisa häärberisse, kus giid rääkis meile seal asuvast kogukonnakeskusest ja mõisa ajaloost. Edasi sõitsime läbi Hummuli aleviku Sooru endise mõisakeskuse suunas. Teel kuulsime Hummuli kaasaegsest ühistust ja suurfarmist, kus saadakse piima ühe lehma kohta üle 14 000 kg aastas ja superlehmadel isegi üle 19 000 kg. Sooru endises mõisakeskuses, mis praktiliselt hävis teises maailmasõjas, said reisijad teada tänapäeva külaelust ja Väike-Emajõe ääres olevast militaarteemapargist. See on koht, mida tasuks edaspidi külastada koos Valga sõjamuuseumiga.

Soorust sõitsime läbi Tsirguliina, raudtee äärde tekkinud aleviku, Laatre mõisa suunas. Huvitava tekkeajalooga endine tellisetehaste Saviliin on 500 inimesega suurim alev Valga maakonnas, kus on oma keskkool, lasteaed ja muu eluks vajalik. Laatre kunagisest mõisast andsid aimu mõned müürid ja park. Tänapäeval tuntakse Laatre alevikku suurfarmi ja biogaasitehase Bioforce järgi. Laatre suurfarmis sündis Eesti esimene embrüosiirdatud vasikas.

Laatrest sõitsime läbi hävinud ligaste mõisakeskuse ja Grotedele kuulunud Karula mõisa Kaagjärve mõisasse, kus oli pikem peatus. Karula kunagise suursuguse mõisa allesjäänud hooned olid räämas ja umbrohtu kasvanud. Giidil oli aga rikkalikult materjali Karula mõisa ajaloo- ja kultuuripärandi kohta. Kaagjärve endine Grotede mõis ja praegune eramõis võttis meid vastu rooside õitsemisega. Kaagjärve mõisas saime põhjalike eksponaatide ja giidi vahendusel tutvuda Grotede suguvõsaga, mõisa ajaloo ja mõisahoones olnud kooli ajaloo. Mõisa praegused omanikud on teinud tänuväärse töö Kaagjärve mõisa pärandi säilitamiseks ja andnud panuse ühe uue turismisihtkoha arendamisse.

Kaagjärvelt sõitsime edasi Hargla suunas. Giidiks oli meil Harglas üles kasvanud ajakirjanik Varje Sootak. Harglasse jõudes sõime kõigepealt Hargla Maakultuurimajas lõunasuppi. Soovijad said nautida kohaliku kohviku pakutavat kohvi koos imemaitsva õunakoogiga. Pärast kosutavat lõunat tutvusime Hargla vaatamisväärsustega – kiriku, esimese kolhoosikeskuse hoonetekompleksi, koolimaja ja pastoraadiga. Hargla kandis ringi sõites nägime Valgamaa tuntud käsitöomeistri Andres Rattasepa puidust käsitsi valmistatud pinke.

Hargla piirkonna külastus lõppes Koiva-Mustjõe maastikukaitsealaga tutvumisega. Nautisime vaateid Mustjõe Taheva-Läti maantee sillalt ja kuulasime giidi jutte suurte üleujutuste kohta. Saime teada, et Mustjõgi on Koiva jõe veerikkaim lisajõgi Eestis, ja tutvusime kaitseala taimestiku, sh hariliku kikkapuuga. Ronisime üles Tellingumäele ja tublimad isegi vaatetorni (25 m), kust avanes kaunis vaade Mustjõe ja selle luhale. Pärast maastikukaitseala külastamist algas kodutee läbi Võru Tartusse.

Fotod: Asta Tamm

Alatskivi matkarada

Ene Zirk, ELKS-i J. Liivi nim Alatskivi osakond

Viiskümmend aastat tagasi, 18. mail 1975, avati Tartu Riikliku Ülikooli (TRÜ) looduskaitsepäeval Alatskivil uus looduse õpperada. Avamist kajastas toona TRÜ häälekandja pika artikliga. „Tartu Riikliku Ülikooli geograafide üks iseloomulikke töösuundi viimasel aastakümnel on olnud looduse õpperadade projekteerimine. Selle metoodilise printsiibiga lahendatakse nii teatava piirkonna igakülgse tutvustamise kui ka maastiku kasutamiskoormuse reguleerimise ning kaitse ülesanded. Nõnda siis luuakse uus looduse õpperada ka 18.mail, ülikooli looduskaitsepäeval Alatskivil,“ kirjutas artikli autoriks olnud Eesti Looduskaitse Seltsi vabariikliku juhatuse liige Erich Uibu. Raja ettevalmistust koordineeris terve komisjon, kelle töösse panustasid nii Juhan Voist Tartu Üliõpilaste Looduskaitseringist kui ka TRÜ keskkonnakaitse komisjoni esimees Jaan Eilart. Tehnilisi muresid aitasid lahendada Tartu metsamajand ja Alatskivi sovhoos.

Õpperaja alguspunkt oli Alatskivi südames. Umbes kuuekilomeetrisel rajal oli tähistatud 23 peatuspaika, mille läbimiseks kulus keskmiselt kaks kuni kolm tundi. Välismaalastele suunatud turism polnud tollal veel võimalik – rada loodi ennekõike kohalikele õpilastele ja loodusest huvitatuile, et tutvustada nii ümbruskonna loodust kui ka kultuurilugu.

Paarikümne aasta vältel kujunes traditsiooniks tähistada looduskaitsepäeva Alatskivi rajal korrastustöödega. Elu külades hoidis maastikud avatuna – niite niideti ja karjatati, kullerkupu-, nurmenuku- ja pääsusilmaniit püsisid kaunina. Pajud ja lepad tõrjuti tagasi, kobras aga ei leidnud siin sobivat elupaika. Tänapäevaks on mitmed toonased avarad vaated ja kaunid kooslused kadunud võsa alla, kuid rada ise on jäänud. Algne õpperada on küll 1,5 km võrra lühenenud – Lästeniidu mäe seljandikul kulgev vanade kaskedega palistatud rada ei kuulu enam ametlikult raja juurde, ent üksikule uitajale on kitsas metsatee avastamist väärt.

Aastakümnete jooksul on mitmed inimesed ja organisatsioonid aidanud rada korras hoida. Aastatel 2009–2017 hooldas seda Alatskivi vald koostöös RMK-ga, alates 2019. aastast kuulub matkarada Peipsiääre vallale.

Projektitoetuste abil on rajale lisandunud palju uut: ehitatud on Turbasild (Valgesild) ja lossi mäenõlvale puutrepp, rekonstrueeritud on Lambasild ning rajatud puhkekohad varjualuste, grillipaikade ja välikäimlaga. Parandatud on laudteid ja puusildu, rajale on toodud uusi suunaviitu ning metsaaluseid on puhastatud võsast. Lauamaterjal saadi siinsamas kasvanud metsakuivadest kuuskedest. Viimastel aastatel on niiskemad kohad kaetud puukoore multšiga ning Alatskivi alevikust kuni Turbasillani paigaldatud valgustus.

Tänapäeval on Alatskivi matkarada läbitav igal aastaajal. Siin käivad koolilapsed, pered, sõpruskonnad ja ka tõsisemad loodushuvilised. Küllastatavus on viimastel aastatel jõudsalt kasvanud – märk sellest, et viiskümmend aastat tagasi loodud rada kõnetab jätkuvalt nii kohalikke kui ka kaugemaid külalisi.

Alatskivi looduse õpperada on ehe näide sellest, kuidas ülikoolirahva algatusest sündinud ettevõtmine on jäänud elujõuliseks läbi poolesaja aasta. See on rada, mis õpetab märkama loodust, hoidma pärandmaastikke ning leidma rahu metsade ja järvede rüpes.

Tagasi looduse ja iseenda juurde: kuidas läbipõlemisest kasvas välja loodusring

Jacklyn Toomesoo, ELKS-i Alutaguse osakonna liige, MTÜ Pajuharakad asutaja

On hetki, mil elu peatab meid jõuga. Minul juhtus see hetkel, kui pärast pikka tööpinget, läbipõlemist, depressiooni ja ärevushäire diagnoosi olin sunnitud võtma aja iseendale. Haiguslehel olles tundus, et maailm on korraks seisma jäänud, ja kiri personaliosakonnast lõi mult jalad alt: „Kuna oled olnud oma töökohustustest liiga kaua eemal, on tööandjal õigus Sind ametist vabastada.“

Leidsin end olukorrast, kus olin kaotanud oma unistuste töö ja küsisin endalt: „Kuidas edasi?“. See küsimus, mis alguses tundus hirmutav, sai lõpuks minu teekonna pöördepunktiks.

Uus algus läbi õppimise ja looduse

Otsustasin minna tagasi kooli. Mitte lihtsalt selleks, et õppida uut ametit, vaid et uuesti õppida tundma iseennast. Käisin mitmetel koolitustel – ettevõtlusest ja agroturismist kuni sotsiaalvaldkonnani välja – ning olin ühel hetkel punktis, kus taipasin, et olen omandanud kaks eriala, keskkonnakaitse ja laagrikasvataja, ning lisaks õpin matkajuhiks. Otsustasin kõik oma seni omandatud teadmised ja kogemused ühendada, sest kuigi mind on terve minu elu köitnud loodus ja keskkonnateemad, siis tänu isiklikule läbipõlemise kogemusele, on mind hakanud üha enam paeluma ka inimene ise – see, kuidas me loodusega suhestume ja kuidas loodus mõjutab meie vaimset tervist.

Loodusringi sünd

Idee luua loodusring sündis väga loomulikult. Märkasin, et noortel on kasvav vajadus *päris elu* järele – soov jätta natukeseks ekraan kõrvale, olla õues, kuulata linnulaulu, tunda maapinda jalge all ja lihtsalt olla kohal. Mind kõnetab Fred Jüssi mõte „Molutamine on tegevus, mille käigus ei toimu esmapilgul mitte midagi, aga see „mitte midagi“ ongi väga oluline.“ Soovisin luua keskkonna, kus noored saaksidki „molutada“ – avastada, mängida, mõelda ja lihtsalt olla. Minu loodusring tegutseb avatud noorsootöö põhimõtetel, nutivabalt ja õues iga ilmaga.

Esimene tegutsemiskuu on seljatatud ja tagasiside noortelt on südantsoojendav. Üks osaleja ütles pärast esimest kohtumist: „Ma ei mõelnud kordagi telefonile!“ Teine lisas: „Sa lased meil olla meie.“ Sellised hetked kinnitavad, et olen õigel teel.

Miks see kõik oluline on?

Looduses on midagi, mida me oma kiires elutempos sageli unustame – *kohalolu*.

Kui laps saab ronida puu otsa, kuulata tuule sahinat või lihtsalt vaadata taeva värve, juhtub midagi lihtsat ja samas sügavat: ta õpib märkama. Ja märkamine ongi algus – nii looduse hoidmisele mõeldes kui ka iseenda mõistmise teel.

Minu teekond läbi läbipõlemise, õpingute ja uue alguse on õpetanud, et mõnikord tulebki kõigepealt *kaotada kõik, et leida üles iseenda hääl*. Täna tean, et tegelikult ongi minu kireks hoopis soov tuua inimesed tagasi looduse ja päris elu juurde.

Looduses liikumine aitab hoida ja parandada nii füüsilist kui vaimset tervist. Foto: Jacklyn Toomesoo

Ootame infokirja kaastöid teile olulistel teemadel! Samuti ootame tagasisidet, mida soovite infokirjast lugeda. Saada oma arvamus info@elks.ee.

Infokirja pani kokku ja toimetas Eesti Looduskaitse Seltsi kommunikatsioonitoimkond.

Keeletoimetaja: Tiiu Saar. Küljendaja: Eike Pensa.

Telli infokiri e-postiga

<https://elks.ee/liitu-meie-infokirjaga/>.